

INFLATSIYA VA UNING OQIBATLARI

Ilmiy rahbar: **Juliboy o‘g‘li Oybek,**
SamISI, “Bank ishi” kafedrası katta o‘qituvchisi

Nuriddinov Akmalxon

SamISI talabasi

***Annotatsiya:** Har bir mamlakatda infilatsiyani mavjudligi undagi iqtisodiy holatni yomonlashuviga sabab bo‘ladi ushbu maqolada infilatsiya mazmun mohiyati haqida tushunchalar berish, O‘zbekistonda infilatsiya kelib chiqish sabablari va hozirgi kunda infilatsiya sababli yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan ijtimoiy va iqtisodiy oqibatlar haqida qisqacha ma‘lumotlar orqali yoritishga harakat qilingan.*

***Kalit so‘zlar:** pulning qadirsizlanishi ijtimoiy iqtisodiy sotsial oqibatlar, pulga tenglashtirilgan qog‘ozlar, pul islohotlari, Giperinfilatsiya.*

Kirish

Inflyatsiyani oqibatlarini yoritishdan oldin qisqacha qilib, Inflyatsiya o‘zi nima? degan savolga tuxtalib tushuncha berib o‘tsak maqsadga muvofiq bo‘ladi. inflyatsiya lotincha <inflatio> so‘zidan olingan bo‘lib <ish>, <bortish>, <ko‘pchish> degan ma‘noni anglatadi. Inflyatsiya so‘zining iqtisodiy tarjimasi muomalada mavjud bolgan tovarlar va ulaning bahosiga nisbatan ko‘p pul chiqarish degan ma‘noni anglatadi. Ijtimoiy ishlab chiqarish rivojlanishida yuzaga keluvchi disproportsiyalar sababli tovarlar va xizmatlar bahosining umumiy yoki toxtovsiz osishi va natijada pul muomalasi qonunining buzilishi oqibatda pul biriligining qadrsizlanishiga inflyatsiya deb aytiladi. Inflyatsiya so‘zi pul muomalasi sohasida AQSh ning Shimoliy va Janubiy shtatlari o‘rtasida fuqarolar urushi bo‘lganda muomalaga juda ko‘p miqdorda (450min grin bek) qog‘oz dollar chiqarilgandan bo‘shlab qo‘llanila boshlagan.

Oxirgi yillarda inflyatsiya tez-tez uchrab turadigan jarayon bo'lib, sifati ham o'zgarib bormoqda. Buning sababi anashundaki, hozirgi kunlardagi inflyatsiya:

Birinchidan, uzluksiz baholarning oshishiga;

Ikkinchidan pul muomalasi qonunining buzilishi natijasida umumxojalik mexanizmining ishdan chiqishiga olib keladi

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili: Infilatsiya atamasiga keng ma'noda tarif berish mumkun qisqacha qilib esa mamlakatda pulning qadirsizlanishi ya'ni tavar va xizmatlarga to'g'ri kelmagan xolda pul massasining ortib ketishi desak buladi.

Bu tushunchani mohiyatini yanada chuqurroq va aniqroq bilish uchun iqtisodiyot Fanlari nomzodi I.Sayfiddinovning so'zlarini keltirib o'tamiz: Inflyatsiya – bu, ijtimoiy ishlab chiqarish rivojlanishida yuzaga keluvchi disproporsiyalar sababli tovarlar va xizmatlar bahosining umumiy yoki to'xtovsiz o'sishi natijasida pulmuomalasi qonunining buzilishi va pul birligining qadrsizlanishidir.

SH.Z.Abdullayevaning „Pul va Banklar“ nomli o'quv qo'llanmasida quyidagicha ta'rif berganini kurishimiz mumkun.

Qisqa qilib aytganda, ijtimoiy ishlab chiqarish rivojlanishida yuzaga keluvchi disproporsiyalar sababli tovarlar va xizmatlar bahosining umumiy yoki to'xtovsiz o'sishi va natijada pul muomalasi qonunining buzilishi oqibatda pul birligining qadrsizlanishiga inflyatsiya deb aytiladi.

Yuqoridagi taraflarning ikkalasi xam.bir biriga ma'no jihatdan uxshash shundan ko'rinib turibdiki infilatsiya soziga eng tug'ri ta'rif shu ekanligi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot jarayonida statistic, analitik, qiyosiy, kuzatuv, induktiv, deduktik mantiqiy, monitoring, ekspress – baholash va boshqa tahlil usullaridan foydalanildi.

O'rganilgan adabiyotlar natijasida mavzu to'liq yoritib berildi.

Tahlil va natijalar:

Infilatsiya va uning turlari haqida **sudraluvchi** yoki **O'rmolovchi inflyatsiya**.

Bunda narx-navo sekinosadi va inflyatsiya sur'atlari yiliga 1-3 % dan 5-10 % gacha bo'ladi. Mamlakatda iqtisodiy o'sish davom etadi, ishsizlik darajasi bo'lmaydi, bunday inflyatsiya odatda, iqtisodiy rivojlangan mamlakatlarga xosdir.

Bu inflyatsiya aksincha ishlab chiqarishni yanada rivojlantirishni rag'batlantiruvchi omil sifatida namoyon bo'lishi mumkin suzib yuruvchi yoki **Shiddatii inflyatsiya.**

Bunda yillik inflyatsiya sur'atlari 10 % dan 100 % gacha bo'ladi. Mamlakatda narx-navo tezroq o'sa boshlaydi, iqtisodiy o'sish sur'atlari pasayadi, ishsizlik ko'payib boradi.

Bunday inflyatsiya rivojlanayotgan mamlakatlarga xosdir.

Giperinflyatsiya. Bu haddan tashqari kuchaygan inflyatsiya bolib, uning yillik o'sish sur'atlari 100 % -200 % dan ko'p bolib ayrim holatlarda 1000 % dan ham ortadi.

Bu inflyatsiya mamlakatlar iqtisodiy rivojlanishining inqirozli davriga mos keladi va u iqtisodiyot tarkibiy qismlarining o'zgarishi bilan bogliq. Hozirgi davrda XVF baholar oyiga 50 % dan oshgan vaqtda bu giperinflyatsiya, deb qabul qilgan, giperinflyatsiya davrida baholar kun sayin oshib boradi va baholar bilan ish haqi o'rtasidagi farq juda yuqori bo'ladi, pul qadri g'oyat tez pasayadi.

Aholining yashash sharoiti qiyinlashadi, korxonalar faoliyati yomonlashadi.

Xo'jalik faoliyati, bozor faoliyatida naturallashtirish avj oladi. Giperinflyatsiya sharoitida korxonalar va aholi nima qilib bo'lisa ham, chet el valyutasini yigishga harakat qilishadi. Narx-navoni umuman tartibga solib bolmay qoladi, narxlar oyiga 50 % dan o'sadi.

Tovarlarni sotib olishda barter usulida foydalanish vujudga keladi. Pul muomalasi izdan chiqadi.

Talab inflyatsiyasi. Inflyatsiyaning bu an'anaviy turi talab oshib ketganda yuzaga keladi.

Ishlab chiqarish sohasi aholining talabini to'la qondira olmaydi, taklifga nisbatan talab oshib ketadi. Natijada tovarlar bahosi osadi. Kam miqdordagi tovarlarga kop pul massasi to'g'ri keladi.

Talab inflyatsiyasining yuzaga kelish sabablari quyidagilardan iborat:

a) Harbiy xarajatlarning o'sishi va iqtisodning harbiylashuvi

Harbiy texnika sotib olish va boshqa harbiy xarajatlarni qoplash bilan bogliq bolgan jarayonlar muomalaga keragidan ortiqcha pul chiqarishning omili hisoblanadi;

b) Davlat qarzlarning osishi va byudjet defitsitining mavjudligi.

Inflyatsiyaning ijtimoiy, iqtisodiy oqibatlari: har bir mamlakatda inflyatsiya mavjudligi undagi iqtisodiy holatning yomonlashuviga sabab bo'ladi. Ushbu salbiy holatlar quyidagi yonalishlarda yuzaga chiqadi:

1) Ishlab chiqarish hajmi qisqaradi, chunki

Narx-navolarning doimiy tarzda tebranib turishi ishlab chiqarishni rivojlantirishga Bolgan istiqbollarga ishonchni yo'qotishga olib keladi

2) Ishlab chiqarish sohasidagi kapital savdo va vositachilik operatsiyalariga oqib o'tishi kuzatiladi. Chunki savdo va vositachilik sohalarida kapital aylanishi tez amalga oshadi va katta foyda keltiradi.

Inflyatsiya yuqori bo'lgan davrda aholi o'rtasida puldan qochish holati kuzatiladi, ya'ni kishilar qo'llaridagi pullardan imkoniyat darajasida tezroq sarflashga harakat qiladilar. Ular pullarga turli tovarlar sotib oladilar.

3) Narx-navoning keskin va notekis ozgarishi natijasida chayqovchilik kengayadi. Inflyatsiya natijasida tovar tanqisligi (defitsit) yuzaga chiqadi. Ushbu taqchilik narx-navoning eskin ko'taradi. Chunki inflyatsiya darajasi tufayli yuridik va jismoniy shaxslarga tijorat . ean todbtlarning 17 foiz banklaridan beriladigan kreditlarning 17 darajasidan yuqori darajada o'matiladi. Ushbu salbiy holat ishonchni pasaytiradi.

Inflyatsiyaning eng asosiy ijtimoiy oqibati bolib daromadlar va boyliklarni qayta taqsimlanishi amalga oshishi hisoblanadi.

Ushbu qayta taqsimlanishi quyidagi omillar natijasida amalga oshadi,

Inflyatsiya jamiyatning rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

1. Mamlakat iqtisodiy ahvolini tang holga olib

Keladi: ishlab chiqarish hajmi tushib ketadi baholaming oshib borishi ishlab chiqarish istiqbollariga tog'onoq boiadi; kapitalning asosiy qismi ishlab chiqarishdan savdo sohasiga, vositachilik sohasiga oqib otadi. Chunki ishlab chiqarishdan ko'ra savdo sohasidagi kapital tezroq va ko'proq foyda keltiradi;

- Baholaming o'zgarib turishi olib-sotarlikni

Rivojlantiradi, arzon vaqtida olib, qimmat boiganda sotish jarayoni, tovar

Zaxiralarini ashirish jarayonlari avj oladi;

Kredit berish jarayonlari cheklangan boiadi. qarz oluvchilar kopayadi-yu, qarz beruvchilar soni qisqaradi, chunki qarz bergan yutqazishi mumkin. Davlatning moliya resurslari qadrsizlanadi va h.k.

2. Aholining kam daromad oluvchi qismining ijtimoiy jihatdan ahvoli yomonlashadi. Ulaming real daromadlari kamayadi.

Nominal daromadning baholar osishidan tushib ketishi natijasida aholining hayot darajasi pasayadi. Ayniqsa, nafaqa, davlat tashkilotlaridan maosh oluvchilaming ahvoli qiyinlashishi mumkin inflyatsiya aholi jam g'armalarininig qadrsizlanishiga olib keladi.

Ba'zida inflyatsiya aholi ba'zi qatlamlarining (savdo-sotiq sohasida) boyishiga olib keladi. davlat aholining daromadlar darajasini tenglashtirish maqsadida daromad va soliqlami indeksatsiya qilib boradi. Mamlakat tomonidan inflyatsiyaning samarali tashkil qilinmasligi natijasida quyidagi oqibatlamini keltirib chiqarishi mumkin.

a) Harbiy xarajatlaming osishi va iqtisodning militarlashuvi.

harbiy texnika sotib olish va boshqa harbiy xarajatlami qoplash bilan bogliq bolgan jarayonlar muomalaga keragidan ortiqcha pul chiqarishga sabab boiadi.

b) Davlat qarzlarning osishi va byudjet defitsitining mavjudligi.

Byudjet defitsiti odatda zayomlar chiqarish yoki banknotalar emissiya qilish yo'li bilan qoplanadi. Bu o'z navbatida qoshimcha muomala vositalari boiishiga, qo'shimcha talab yuzaga kelishiga olib keladi. O'zbekiston byudjeti defitsitini

qoplash yuqorilardagidan tashqari 1996-yildan boshlab davlat qisqa muddatli majburiyatlarini (DQM) sotish orqali ham qoplanmoqda.

Xulosa

Sust inflyatsiya (rivojlangan davlatlar uchun yillik 3-5%, rivojlanayotgan mamlakatlar uchun-6-10%) qattiq zarar keltirmaydi, aksincha, Iqtisodiyot uchun foydali hamdir. Lekin lundan kuchliroq inflyatsiya xavf tug'diradi

-U iqtisodiy taraqqiyot uchun jiddiy tosiq bo'ladi. Yillik 20%dan yuqori inflyatsiya "kata odimlovchi" inflyatsiya deyiladi va, odatda, hukumatlar uni sust inflyatsiya darajasiga tushirish uchun kurashadilar va albatta uni oldini olish va bartaraf etish boyicha hukumatimiz hamda O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomidan yuqorida keltirib o'tilgan kerakli chora – tadbirlar izchilamalga oshirilmoqda.

Mamlakatimizda inflyatsiya korsatkichi yildan yilga pasayib kelmoqda.

Shu jumladan inflyatsiya darajasi 2022 – yil holatiga kora 12,3% ni tashkil qilyapti. yaqin yillarda bu korsatkichni 5% ga tushirish rejalashtirilgan va bu borada mamlakatimizda yetarlicha islohotlar olib borilyapti. Shunday ekan bizningishonchimiz komilki, biz tez orada ushbu maqsadga erishamiz

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. I.SH.Z.Abdullayeva „Pul va Banklar “Ôquv qo'llanma
2. A.A.omonov T.M. Qoraleyiv,„Pul va Banklar”darslik
3. ISayfiddinov „Inflyatsiya va uning turlari va pulning barqarorligini ta'minlash yollari”
4. <https://finlit.uz/uz/articles/monetary-policy/inflation-targeting/> -Inflyatsion targetlash- O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining moliyaviy savodxonlik bo'yicha axborot-ta'lim veb-sayti